

ESPOON KAUPUNGIN VAMMAISASIAMIEHEN SELVITYS VUODELTA 2020

17.3.2021

Vammaisasiamies Sirkku Kiviniitty

Sisältö

1.	Johdanto.....	3
2.	Keskeiset kehittämis ehdotukset ja hyvät käytännöt.....	3
3.	Vammaisasiamiehen toiminta	4
4.	Asiakkaiden kokemukset ja palautteet	5
5.	Sosiaali- ja terveystoimi	8
6.	Tekninen ja ympäristötoimi	11
7.	Sivistystoimi	11
8.	Konsernihallinto	15
9.	Poikkihallinnolliset kehittämisohjelmat.....	16

1. Johdanto

Vammaisasiamies tekee vuosittain selvityksen toiminnastaan, vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuuden toteutumisesta, osallisuudesta, palvelujen saatavuudesta, saavutettavuudesta sekä ympäristön esteettömyydestä.

Vuosi 2020 on ollut poikkeuksellinen ja haastava vuosi. Koronapandemia-tilanne on vaikuttanut merkittävästi monien vammaisten henkilöiden elämään. Se on nostanut esiin huolenaiheita välttämättömän avun saamisesta ja sosiaalisesta eristyneisyydestä. On myös jouduttu etsimään uusia toimintatapoja ja digitaalisuus on mennyt odotettua nopeammin eteenpäin. Etäpalvelut ja -tilaisuudet ei kuitenkaan saavuta kaikkia vammaisia kuntalaisia.

Yhteydenotot vammaisasiamieheen vähenivät kevätkaudella heti pandemian saavuttaessa Suomeen, mutta lisääntyivät loppukeväästä ja palautuivat kesän jälkeen vastaavalle tasolle kuin edeltävinä vuosina.

Selvityksessä kerrotaan millaisena vuoden 2020 tilanne näyttäytyy vammaisasiamiehen näkökulmasta:

- mistä asioista yhteydenottoja tuli
- miten korona on vaikuttanut vammaisten henkilöiden näkökulmasta
- mitä hyviä käytäntöjä on löytynyt vaikeassa tilanteessa
- mitä kehittämissuhteita voidaan nostaa saatujen tietojen pohjalta

Selvityksessä esitettyjen kehittämissuhteiden perusteluina on YK:n vammaissopimus, asiakaspalautteet, vammaisneuvoston kanssa tehtävä yhteistyö ja vammaisjärjestöiltä tulleet palautteet.

2. Keskeiset kehittämissuhteet ja hyvät käytännöt

Olisi tärkeää, että kehittämissuhteet huomioitaisiin toimialoilla, lautakunnissa, kaupunginhallituksessa ja valtuustossa. Tähän on koottua keskeiset kehittämissuhteet.

Kehittämissuhteita on selvityksessä erikseen vielä toimialoittain.

Keskeiset kehittämissuhteet ja hyvät käytännöt:

1. Espoo tarina, poikkihallinnolliset ohjelmat ja hyvinvointisuunnitelmat
  - a. Espoo tarinaan olisi tärkeää saada vammaisille henkilöille tärkeiden, sitovien linjausten, tulostavoitteiden ja mittareiden laadinta yhteistyössä vammaisneuvoston ja vammaisten henkilöiden kanssa.
  - b. Kaikkiin poikkihallinnollisiin kehitysohjelmiin ja hyvinvointikertomukseen ja -suunnitelmiin vammaisille henkilöille tärkeät asiat lähtökohtaisesti mukaan. Tämä olisi kuntalain mukaista ja lisäisi toiminnan vaikuttavuutta.
2. Työntekijöiden tietoa ja tietoisuutta vammaisten kuntalaisten oikeuksista, osallisuutta ja hyväksyvää asennetta tulisi lisätä henkilöstökoulutuksella.

- a. Tärkeää asiakaspalvelutilanteissa ja vammaisten espoolaisten osallisuuden edistämässä ja työyhteisöille vammaisten henkilöiden työllistymiseksi.
3. Terveyspalveluiden saatavuus ja monialainen yhteistyö
- a. Terveyspalvelujen saatavuuden ja läpinäkyvyyden edistäminen asiakaslähtöisesti ja monialaisen yhteistyön lisääminen.
4. Vammaispalveluissa asiakasosallisuuden lisääminen: palveluiden suunnittelu ja toteuttaminen yhdessä asiakkaan kanssa
- a. Vammaispalveluissa olisi tärkeää suunnitella ja räätälöidä palvelut yhdessä asiakkaan kanssa ja auttaa aktiivisesti palvelujen toteutumisessa käytännössä sekä mahdollistaa tämä tarvittavilla resursseilla. Asiakasosallisuuden hyviä käytäntöjä ja ajatuksia on nostettu esille mm. valtakunnallisessa VamO-hankkeessa.
5. Vammaisten lasten ja nuorten oikeus yhdenvertaiseen oppimiseen ja koulutukseen
- a. Koulussa yhdenvertaisen oppimisen kehittäminen ja vaihtoehtojen lisääminen siirtymävaiheisiin. Inklusiota tulisi kehittää saatujen hyvien kokemusten ja käytäntöjen avulla lapsia ja nuoria kuunnellen.
  - b. Opetustoimen ja vammaispalvelujen yhteistyönä vammaisten oppilaiden aamupäivä-, iltapäivä- ja loma-ajanhoidon kehittäminen ja hoidon saatavuuden parantaminen.
6. Vammaisten nuorten syrjäytymisen ehkäisy
- a. Vammaisten nuorten syrjäytymisen ehkäisy ja hyvinvointi tulisi ottaa poikkihallinnolliseksi tavoitteeksi huomioiden asuminen, opiskelu, työ tai työtoiminta, harrastukset ja kaverisuhteet. (aikaisempi ehdotus)
  - b. Nuorisopalveluissa on saatu hyviä kokemuksia keväällä 2020 käynnistyneestä kokonaan virtuaalisesta nuorisotilan Discord-palvelusta. Palvelu on tavoittanut paljon sellaisia nuoria, jotka eivät normaalisti ole osallistuneet mm. toimintarajoitteen vuoksi.
7. Esteettömyyden edistäminen (aikaisempi ehdotus)
- a. Espoon strategiaan tulisi saada toiminnallisen esteettömyyden linjaus ja sen toteuttamiseen tulostavoitteet.

3. Vammaisasiamiehen toiminta

Vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuuden, osallisuuden ja syrjimättömyyden edistäminen

Vammaisasiamiehen työn keskeinen perusta on YK:n vammaissopimuksen periaatteet ja yhdenvertaisuuslaki sekä niiden toteutumisen edistäminen poikkihallinnollisessa yhteistyössä.

Asiantuntijatyö

Vammaisasiamies osallistui mm. Espoon esteettömyysohjelman seurantaryhmään, Espoo kaikille - Stop vihapuhe -ohjausryhmään, Osallisuusverkostoon ja Kumppanuusfoorumiin sekä vammaisasiamiesten ja vammaisneuvostojen sihteereiden tapaamisiin. Vammaisasiamies on pitänyt alustuksia vammaisjärjestöjen tilaisuuksissa.

Vammaisneuvosto- ja vammaisjärjestöyhteistyö

Vammaisasiamies toimii vammaisneuvoston sihteerinä ja asioiden valmistelijana. Vammaisasiamies valmisteli yhteistyössä vammaisneuvoston kanssa vammaisneuvoston 30 - vuotisjuhlaseminaarin. Vammaisasiamies valmisteli yhdessä vammaisneuvoston, kaupungin ja järjestöjen kanssa Kaikki pyörii -tapahtuman 3.12.2020 etätapahtumana koronasta johtuen. Tapahtumassa julkistettiin Vuoden 2020 esteetön teko voittaja ja kunniamaininnan saajat. Vammaisneuvoston yhtenä painopisteenä vuoden 2020 toiminnassa vammaisneuvoston edustajien saaminen lautakuntiin ja valtuustoon. Tämä esitys ei viime vuonna edennyt.

Vammaisasiamies koordinoi vammaisneuvoston Rakennetaan kaikille -työryhmän toimintaa. Se on edistänyt esteettömyyttä ja tuonut suunnitteluun monipuolista kokemusasiantuntemusta. Työryhmän toiminta nähdään valtakunnallisestikin ainutlaatuisena toimintatapana.

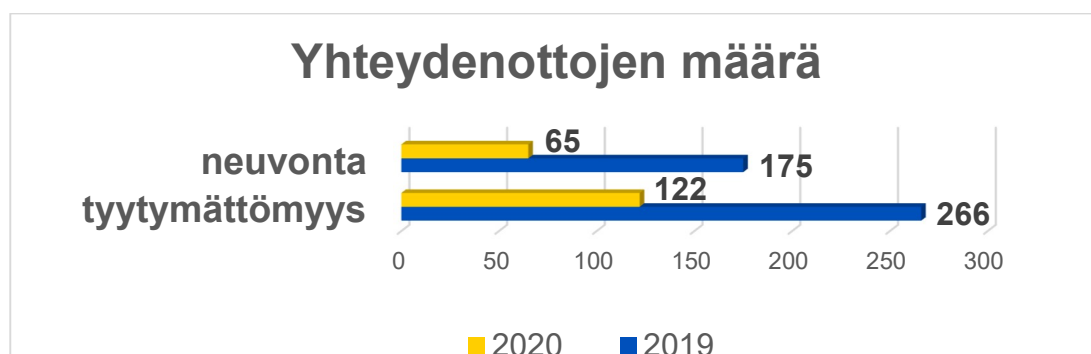
(Lisätietoa: Vammaisneuvoston julkaisemassa toimintakertomuksessa 2020.)

Neuvonta ja tiedottaminen

Vammaisasiamies neuvoo kuntalaisia vammaisuuteen liittyvissä asioissa. Selvitykseen on koottu tietoa ja tilastoja asiakkaiden ja kuntalaisten yhteydenotoista ja palautteista.

4. Asiakkaiden kokemukset ja palautteet

Vammaisasiamiehelle tulee vuosittain asiakkaiden yhteydenottoja ja asiakaspalautteita, joita voidaan hyödyntää mm. palvelujen kehittämisessä. Vammaisasiamieheen otettiin yhteyttä 187 kertaa vuoden 2020 aikana (neuvonta 65, tyytymättömyys 122). Edellisenä vuonna yhteydenottoja oli 382 (neuvonta 175, tyytymättömyys 266), joten yhteydenotot ovat vähentyneet vuoteen 2019 verrattuna (kaavio alla) Yhteydenotot vähenivät jyrkästi maaliskuussa koronapandemian levitessä Suomeen, mutta lisääntyivät kevään kuluessa ja palautuivat kesän jälkeen samalle tasolle kuin aikaisempina vuosina.

Kaavio 1 Yhteydenottojen määrät vuosina 2019 ja 2020

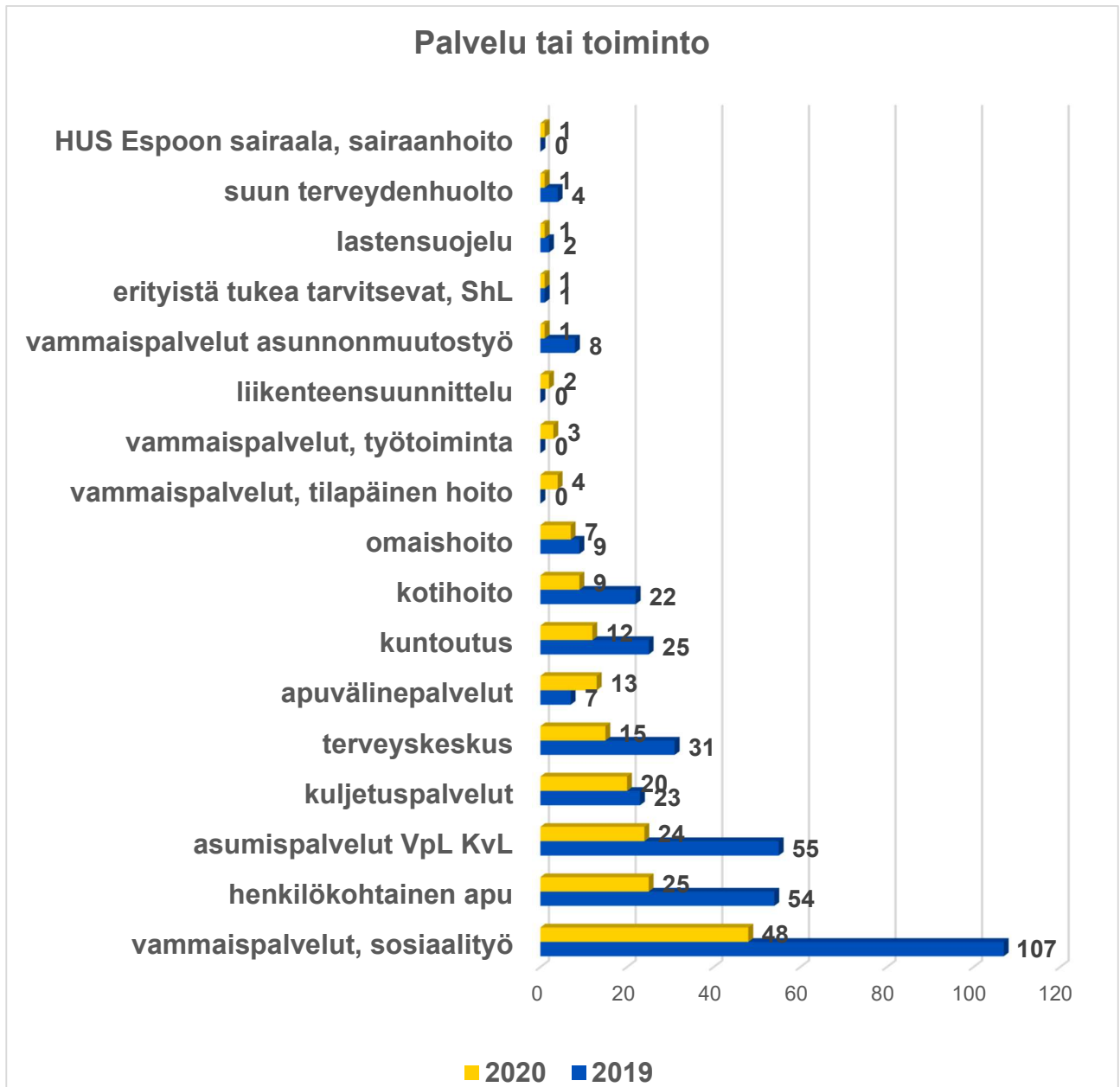
Yhteydenottajista oli lähes saman verran omaisia (93) ja asiakkaita (85). Lisäksi muutamia yhteydenottoja tuli kuntalaisilta (7). Yhteydenotoista puolet (94) oli ensimmäisiä yhteydenottoja, neljäsosa (49) samasta asiasta toisia yhteydenottoja ja neljäsosa (43) yhteydenottoja samasta asiasta, kun asia ei ollut edennyt.

Yhteyttä otettiin edelleen eniten sähköpostitse (kaksi kolmasosaa) ja kolmasosa tapahtui puhelimitse. Vammaisasiamies osallistui myös asiakkaan ja työntekijöiden tapaamiseen välittäjän roolissa.

Vammaisasiamies on paljon yhteydessä mm. vammaisneuvoston toimintaan liittyvissä asioissa vammaisjärjestöjen edustajiin, erityisesti puheenjohtajaan ja työryhmien puheenjohtajiin. Nämä yhteydenotot eivät ole tässä tilastossa mukana.

Yhteydenotot palveluittain

Yhteydenotoista suurin osa koski vammaispalveluja (69) vammaispalvelujen sosiaalityötä (48) ja apuvälinepalveluja, kuntoutusta ja terveyskeskustoimintaa (40). Vammaispalveluja koskevat yhteydenotot liittyivät henkilökohtaiseen apuun, asumispalveluihin ja kuljetuspalveluihin. Vammaissosiaalityötä koskevat yhteydenotot liittyivät työntekijän tavoitettavuuteen, palvelutarpeen arvioon ja palvelun saatavuuteen, asiakkaan kuulemiseen ja ammatilliseen osaamiseen.

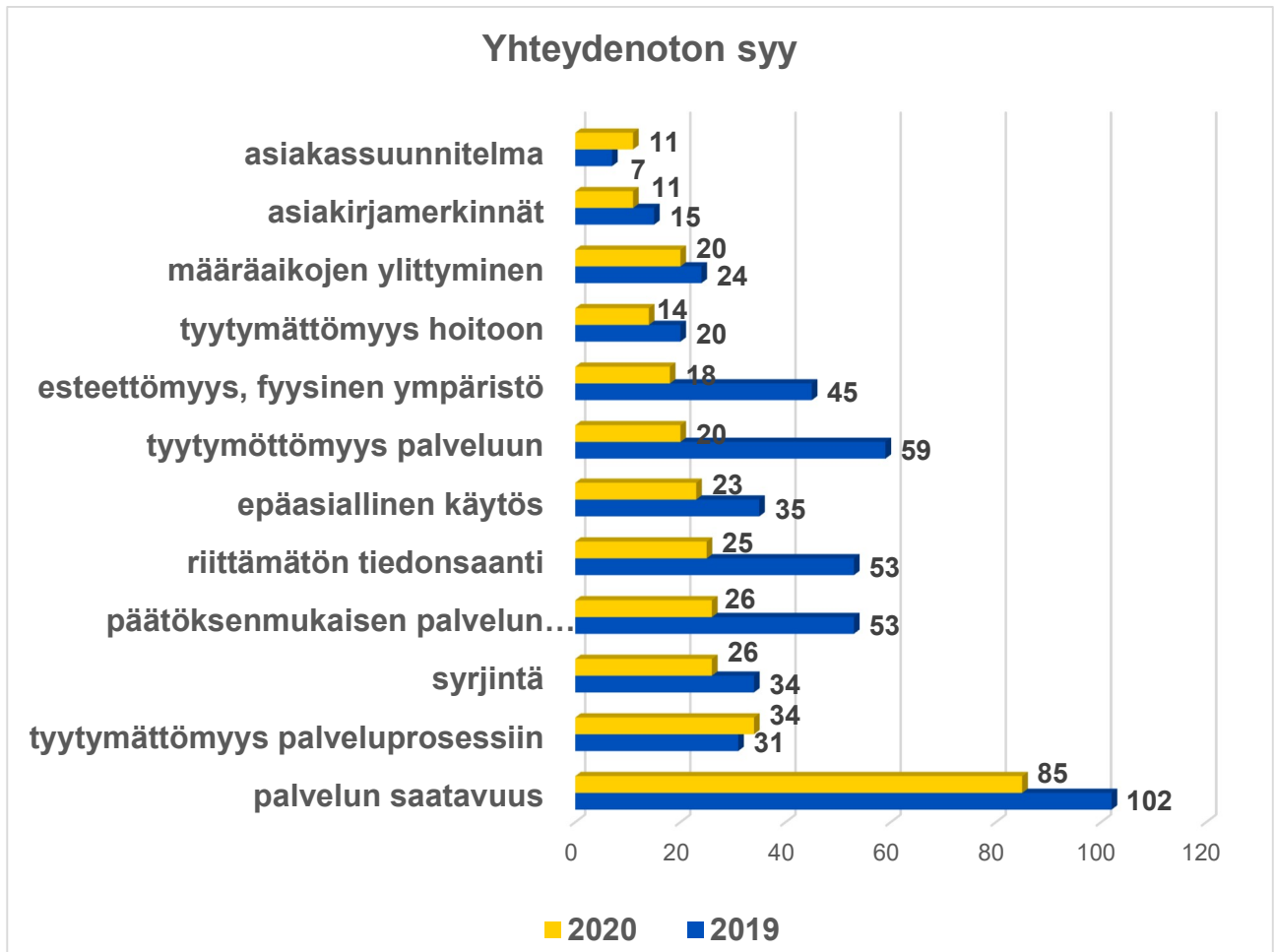

Kaavio 2 Yhteydenotot palveluittain

Yhteydenottojen määrät eivät ole koronasta johtuen suuria, mutta tyypillistä niille oli, että tilanteet olivat kärjistyneet ja usein myös monimutkaistuneet. Seuraavassa kappaleessa eritellään tarkemmin yhteydenottojen syitä.

Yhteydenoton syyt

Selkeästi eniten yhteyttä otettiin palvelun saatavuudesta (85), joka sisältää myös yhteydenotot kielteisistä päätöksistä, seuraavaksi eniten tyytymättömyyteen palveluprosessiin (34), syrjintään (26), päätöksenmukaiseen palvelun saamiseen (26) ja riittämättömään tiedonsaantiin (25).

Kaavio 3 Yhteydenoton syyt

5. Sosiaali- ja terveystoimi

Terveyspalvelut

Pandemia vaikutti jonkin verran terveystoimien saatavuuteen ja toisaalta asiakkailla oli pelkoa saada tartunta.

Vuoden 2020 keuhkokuumeen Espoon kaupungin aloitteesta käynnistyi HUSn Kehitysvammaisten hoitopolut -projekti. Projektissa on mahdollisuus levittää hyviä käytäntöjä ja kehittää aivan uusia toimivia käytäntöjä.

Seuraaviin ilmiöihin ja kehittämistarpeisiin tulee asiakaspalautteiden perusteella kiinnittää huomiota:

- **Yhdenvertaisuus: mahdollisuus toimia kuten muut**

Kuntoutuksen ja apuvälineiden tarpeiden taustalla on mahdollisuus osallistua, huolehtia läheisistä ja vammauduttua mahdollisuus jatkaa mahdollisimman tavallista elämää.

- **Ohjeistuksen laadinnassa avoimuuden lisääminen**

Asiakkaan toivoivat ohjeistuksesta asiakkaille läpinäkyvämpää: mikä taho päättää ja missä tilanteessa päätös on tehty, esimerkkeinä maksuttomat hoitotarvikkeiden, apuvälineiden ja kuntoutuksen saatavuus.

- **Monialainen yhteistyö ja ymmärrys vammaisuudesta**

Palautteiden perusteella terveystalveissa terveysongelma voi joissakin tilanteissa jäädä vamman varjoon. Lääkäreiden vastaanottoajan pidentäminen ja henkilöstön vammaisosaamisen kehittäminen voisi mahdollistaa asiakkaan tilanteen kokonaisvaltaisemman huomioinnin ja monialaisen yhteistyön.

- **Neuropsykiatriset hoitopolut ja mielenterveyspalvelut**

Neuropsykiatristen hoitopolkujen edelleen kehittäminen sekä mielenterveyspalveluiden mahdollistaminen vammaisille henkilöille ja jalkautuvat mielenterveyspalvelut.

- **Terveystalvejen esteettömyys ja saavutettavuus**

Terveystalveiden esteettömyydestä on tehty valtuustoaloite ja vammaisneuvosto on tuonut terveystalvejen esteettömyyden ja saatavuuden parannustarpeita sosiaali- ja terveystoimen tietoon ja kehittämistä on yhteistyössä käynnistetty. Pandemia on hidastanut asian etenemistä.

Sosiaalipalvelut: Vammaispalvelut

Pandemia vaikutti vammaispalveluihin ja sitä kautta vammaisiin henkilöihin monella tavalla. Koronan johdosta vammaispalvelut joutuivat sulkemaan työ- ja päivätoiminnan ja korona aiheutti ongelmia myös tilapäishoidon saatavuuteen. Omaisten vierailuja läheistensä luo asumisyksikköihin ei sallittu turvallisuuteen vedoten.

Palaute vammaispalveluista keskittyy palveluprosessiin ja palvelujen saatavuuteen, joiden pohjalta nousee seuraavia kehittämistarpeita vammaisasiamiehen näkökulmasta:

- **Vammaispalveluissa palveluiden suunnittelu ja toteuttaminen yhdessä asiakkaan kanssa**

Palautteiden perusteella vammaispalveluissa olisi tärkeää suunnitella ja räätälöidä palvelut yhdessä asiakkaan kanssa ja aktiivisesti auttaa palvelujen toteutumisessa käytännössä. Luottamus asiakkaan ja työntekijän välillä on erittäin tärkeää sekä neuvonta sekä tieto palvelujen eri vaihtoehtoista ja vaikutuksista sekä asiakkaan oikeuksista.

Vammaissosiaalityötä kehittäneessä valtakunnallisessa VamO-hankkeen kyselyssä asiakkaan ja työntekijän vuoro vaikutuksen merkitys esille: *Hankkeessa yli 18-vuotiaat vastaajat toivoivat, että sosiaalityössä heitä kohdellaan yksilöinä ja palvelut muotoillaan heidän elämänsä sopiviksi. Sosiaalityöntekijöiden olisi esimerkiksi mahdollisissa ristiriitatilanteissa oltava apua tarvitsevien puolella. (Lähde: Työpaperi 42/2019 Yhdessä*

eteenpäin – asiakasosallisuus vammaissosiaalityössä Mari Kivistö & Martina Nygård (toim.)

- **Palvelun toteutuminen myönteisen päätöksen mukaisesti**

Päätösten toteutumista olisi tärkeää seurata ja auttaa asiakkaita tilanteissa, joissa palvelu ei toteudu. Vammaispalvelujen mukaan tilanne on jonkin verran parantunut uusien palveluntuottajien myötä. Palautteiden perusteella tarvitaan enemmän pitkäkestoisempaa sosiaalityötä ja sosiaaliohjausta, koska tilanteet voivat olla hyvin monimutkaisia.

- **Asiakasmäärän merkitys nopeaan reagointiin asiakastilanteissa ja asiakasosallisuus**

Vammaisasiamies on esittänyt työntekijöiden lisäämistarpeen vammaispalveluihin vuoden 2019 selvityksessä. Myönteistä on, että asiakasmäärät työntekijää kohti ovat Espoossa pienentyneet vakanssilisäysten johdosta. Tätä suuntausta olisikin tärkeää jatkaa. Sosiaaliturvajärjestelmä on hyvin monimutkainen ja asiakkaiden aikaa ja voimia menee tiedon etsimiseen ja asiointiin eri tahojen kanssa. Vammaispalveluissa tarvitaan myös rakenteellista sosiaalityötä.

Asiakasosallisuuden perusta on riittävän pienet asiakasmäärät ja riittävät taloudelliset resurssit. Tämä on todettu mm. VamO-hankkeessa, jossa pyrittiin kehittämään vammaissosiaalityötä. *Vammaisen kansalaisen osallisuus yhteiskunnassa riippuu myös siitä, kuinka hyvin, millaisista lähtökohdista käsin ja millaisin resurssein vammaissosiaalityössä toimitaan. (Lähde: Työpaperi 42/2019 Yhdessä eteenpäin – asiakasosallisuus vammaissosiaalityössä Mari Kivistö & Martina Nygård (toim.))*

- **Kaikki asiakkaat saavuttava tiedottaminen**

Vammaisneuvosto on nostanut esiin tiedottamista paperilla ja sähköpostitse. Vammaispalvelut on lähettänyt postitse asiakkaille tietoa heidän palveluissaan tapahtuvista muutoksista. Tästä huolimatta paperilla tiedottamista tarvittaisiin enemmän, koska vammaispalvelujen merkitys asiakkaille on hyvin keskeinen.

- **Asumispalvelujen kehittäminen YK:n vammaissopimuksen mukaan**

Espoon asumispalvelujen ohjelmaan olisi tärkeää lisätä tavoitteeksi YK:n vammaissopimuksen mukaisesti asiakkaan mahdollisuus valita missä ja keiden kanssa asuu. Asiakkaan tarpeenmukaisia asumisvaihtoehtoja tulisi olla tarjolla riittävästi, että asiakas voisi saada asumispalvelua lähellä läheisverkostoa.

- **Henkilökohtaisen avun kehittäminen**

Vammaisasiamiehelle tulleissa asiakaspalautteissa on nostettu esiin mm. seuraavia kehittämistarpeita:

- Valvonta tarvitsee kohennusta, mm. ostopalvelut, palveluseteli; valvonta puuttuu
- Paljon yrityksiä, joissa ei avustajia saatavana tai ei löydy sopivaa avustajaa
- Rekrytointiapu, pitäisikö käynnistää erillinen hanke?
- Omainen avustajana olisi tärkeää erityisesti pandemian aikana
- Molemminpuolinen arvostus ja kunnioitus tärkeää

Vammaisasiamies on esittänyt vammaispalveluille pilotti -kurssin järjestämistä henkilökohtaisille avustajille, jossa kouluttajina olisi mm. kokemusasiantuntijoina avustajien työnantajia.

6. Tekninen ja ympäristötoimi

Esteettömyys

Espoon esteettömyysohjelman loppuraportti valmistui vuoden 2021 alussa. Raportissa on kuvattu toimialojen esteettömyyden seurantatietoja. Esteettömyysohjelman seurantaryhmällä ei ollut valtuuksia käynnistää esteettömyyttä edistäviä toimia.

Esteettömyys edellyttää nykyistä vahvempia toimia ja tulostavoitteita, jotta esteettömyyden edistäminen toteuttaisi YK:n vammaissopimuksen tarkoittamaa esteettömyyttä.

- **Toiminnallinen esteettömyys tavoitteeksi**

Lakien ja määräysten mukainen esteettömyys ei ole riittävää toiminnallisen esteettömyyden eli todellisen esteettömyyden toteuttamiseksi. Espoon strategiaan tulisi saada toiminnallisen esteettömyyden linjaus ja sen toteuttamiseen tulostavoitteet.

- **Resurssointi ja osaaminen**

Esteettömyyden toteuttamiseen tulisi varata riittävät resurssit ja henkilöstön osaamista tulee kehittää. Kaikilla yksiköillä vastuu fyysisen esteettömyyden kaikissa vaiheissa. Esimerkiksi kaupunkisuunnittelukeskus on aktiivisesti kehittänyt esteettömyyden huomiointia asukastilaisuuksien järjestämisessä.

- **Hankinta ja esteettömät tuotteet**

Esteettömyys ei ole vielä riittävä osa kaikkea hankintaa. Suunnittelussa on huomioita tuotteiden esteettömyys.

- **Kokemuksia toteutuksista**

On tärkeää kerätä kokemuksia, miten hankkeet ovat käyttäjien kannalta onnistuneet. Esimerkiksi Matinkylän uimahallin suunnittelussa ja rakentamisessa on pyritty huomioimaan Leppävaaran uimahallin esteettömyyspuutteet. Otaniemen lukiossa toteutettu kokemuksellisen käyttäjätiedon kerääminen on myös yksi keino, mutta kaippa vielä kehittämistyötä.

7. Sivistystoimi

Nuorisopalvelut

Nuorisopalvelut käynnisti vuonna 2019 Yhdessä Espoossa - hankkeen. Projektissa kehitettiin vapaa-ajan palveluita erityistä tukea tarvitsevien nuorten näkökulmasta. Projektin keskeytyi

projektityöntekijän siirryttyä toisiin tehtäviin ja hanketta ei jatkettu. Yhdessä Espoossa –hankkeen ansiosta vammaiset nuoret kohderyhmänä ovat tulleet osaksi nuorisotyön ”arkea” ja toimintaa on jonkin verran järjestetty.

Huomioita vammaisten nuorten osallistumisesta nuorisopalvelujen toimintaan:

- **Vammaiset nuoret syrjässä**

Tutkimuksen (Lähde: Ett’ vois olla siellä missä ne muut muutkin, M. Ilonen, Suomen Nuorisoyhteistyö - Alianssi ry. 2009) mukaan vammaiset nuoret ovat olleet syrjässä: valtaosa vammaisista nuorista ei koe kunnallista nuorisotyötä heille tarkoitettuna palveluna. Tässä Yhdessä Espoossa -hanke on toiminut tärkeänä toiminnan käynnistäjänä.

- **Saavutettavaa nuorisotyötä pidetään tärkeänä**

Vammaisten nuorten osalta nuorisopalvelujen linjauksena on, että nuorisotyön tulisi olla saavutettavaa kaikille nuorille. Jatkossa tuleekin paremmin osoittaa, että osallistuminen on myös sosiaalisesti ja asenteellisesti esteetöntä ja pyrkiä tavoittamaan kaikki vammaiset nuoret. Tämä on erittäin kannatettava tavoite.

- **Koulutusta kohtaamiseen**

Nuorisopalveluissa järjestetään erityisnuorten kohtaamiseen liittyvää koulutusta ja koulutus koetaan tärkeäksi ja kiinnostavaksi. Tämä on myös erittäin tärkeä toimenpide.

- **Nuorten tavoittaminen – uusi virtuaalinen palvelu**

Nuoret tavoitetaan lähinnä järjestöjen kautta. Tärkeänä nähdään yhteistyö mm. vammaispalvelujen kanssa, jotta he osaisivat ohjata nuoria nuorisopalvelujen pariin. Koronan vuoksi ryhmämuotoinen toiminta on ollut tauolla suuren osan vuodesta. Keväällä 2020 avattiin kokonaan virtuaalinen nuorisotilan Discord-palvelu. Discord on tavoittanut paljon sellaisia nuoria, jotka eivät normaalisti ole osallistuneet mm. toimintarajoitteen vuoksi.

- **Vammaisasiamiehen ehdottama poikkihallinnollinen yhteistyö vammaisten nuorten syrjäytymisen ehkäisemiseksi koetaan tärkeäksi**

Tämän vammaisasiamiehen ehdotuksen taustalla oli Vammaisfoorumien ja Ihmisoikeuskeskuksen toteuttama kysely, jonka mukaan nuorten ikäryhmissä monien oikeuksien koettiin toteutuneen huonommin kuin muissa ikäryhmissä, kuten osallisuudessa, harrastuksiin osallistumisessa, oikeudessa oppimiseen ja yhdenvertaiseen koulutukseen sekä oikeudessa saada tarpeiden mukaisia sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja. Myös kokemukset syrjinnästä olivat yleisempiä kuin muissa ikäryhmissä.

Opetustoimi

Vammaisasiamies tiedusteli opetustoimelta, miten korona on vaikuttanut erityistä tukea tarvitsevien oppilaiden koulunkäyntiin ja opetukseen. Opetuksen tuen päällikkö välitti tiedustelun

kouluille (13), joista kahdeksan koulua vastasi kyselyyn. Alla oleva kooste on tehty vastausten pohjalta.

- **Koronan vaikutus vammaisten oppilaiden koulunkäyntiin**

Etäopetus on ollut osalle oppilaista hyvin haastavaa ja vienyt perheiltä voimia. Perheillä on myös erilaiset valmiudet auttaa. Joillekin oppilaille rauhallinen ympäristö on ollut parempi. Koulut olisivat toivoneet enemmän ohjeistusta vammaisopetuksen erityiskysymyksistä terveyden suhteen koronaan liittyen.

- **Vammaisten nuorten oikeus yhdenvertaiseen oppimiseen ja koulutukseen – toteutuminen:**

Yleisopetuksen luokat ovat niin suuria, että oppilaiden integroiminen näihin ryhmiin on koettu haastavaksi. Oikeus yhdenvertaiseen koulutukseen ei toteudu kaikkien vammaisten oppilaiden kohdalla erityisesti toiselle asteelle siirryttäessä. Vaihtoehtoja on tarjolla liian vähän. Vammattomat nuoret voivat käydä useita kouluja, mutta vaativan erityisen tuen oppilaat eivät välttämättä pääse edes ensimmäiseen perusopetuksen jälkeiseen opintoon. Ylipäätään vammaisen lapsen ja nuoren elämää värittää usein vaihtoehtojen puute.

- **Koulukiusaamisen ennaltaehkäisy**

Avoimempi keskustelu erilaisuudesta ennaltaehkäisee koulukiusaamista. Nyt on tilanteita, joissa luokkiin vain tulee ”erityisiä nuoria”. Koulukiusaamista ehkäisee erityisnuorten näkyminen yleisopetuksen nuorten keskuudessa ja yleispuolen oppilaiden tietämyksen lisääminen erilaisista oppijoista. Integraatio sekä koulun aikuisten asenne ja puuttuminen eri tilanteisiin vähentää kiusaamista. On myös saatu positiivisia kokemuksia erilaisuudesta. Osa kouluista toi esiin, että koulukiusaamista ei esiinny lainkaan, osa puolestaan kertoi sitä esiintyvän.

- **Yhdenvertaisuuden ja tunnetaitoja opettaminen ja vahvistaminen**

Vastausten perusteella koettiin, että kaikki oppilaat peruskoulussa hyötyisivät tällaisesta oppiaineesta/opetusmateriaalista. Toisaalta koettiin myös, että nämähän ovat asioita, joiden tulisi olla elävää elämää; näkyä kaikessa, oppiaine tuntuisi keinotekoiselta. Autismikirjon erityisopetuksessa käydään päivittäin läpi tunnetaitoja. Vastattiin myös, että oppiaineeseen sen voisi lisätä sisällöksi, vaikka terveystietoon tai yhteiskuntaoppiin. Sitä varten erityisesti tehty materiaali tukisi opettajia käsittelemään asiaa toiminnallisilla harjoituksin. Tunnetaitoja opetetaan ainakin osassa kouluista systemaattisesti erilaisilla ohjelmilla esim. Arvokas, KiVa-koulu ja vahvuuspedagogiikka.

- **Vammaisten oppilaiden aamupäivä-, iltapäivä- ja loma-ajan hoidon toimivuus**

- Suunnittelu-aikaa laadukkaaseen hoidon toteuttamiselle ei juurikaan ole. Toiminta pitäisi suunnitella niin, että näissä hetkissä toiminta tukisi päivän muita struktuureja ja käytänteitä.
- Perusopetuksen puolella on, mutta toisen asteen opinnoissa ei; perheet joutuvat iltapäivähoidon puutteen vuoksi miettimään, miten ratkaisevat tilanteen.

- Huoltajilla on erityislasten asioissa muistettava monta asiaa, mm. koulukuljetus-, aamu- ja iltapäivähoito, lomahoitolomakkeet ja nämä ovat vain raapaisu. Asioita pitäisi yksinkertaistaa tai voida hoitaa ns. yhdeltä luukulta.
- Vaikeasti kehitysvammaisten lasten ja nuorten hoito on vaativaa. Tänä lukuvuonna erityiskoulunkäyntiavustajien rekrytointi on ollut erittäin haastavaa. Loma-ajan hoidossa ei ole mahdollista esim. retkeillä oppilaiden kanssa, koska kuljetukseen tarvitsee aina inva-taksin ja siihen ei ole taloudellisesti resursoitu.

Vastausten perusteella nousee esille erityisesti luokkien suuren koon merkitys inklusion toteutumiseksi, koulutuspaikkojen ja vaihtoehtojen puute vaikeasti vammaisilla oppilailla, koulukiusaamisen ennaltaehkäisy, osa koki tärkeäksi materiaalin tunnetaitojen opetuksen tukemiseen ja aamu- ja iltapäivähoito koettiin osin hyvin haastavaksi.

Myös myönteisiä kokemuksia kerrottiin erilaisuuden kohtaamisessa ja tunnetaitojen opettamisesta systemaattisesti erilaisilla ohjelmilla. Julkisuudessa on myös nostettu esiin, että opettajakoulutuksessa tulisi olla enemmän koulutusta erityisoppilaiden opetukseen.

Vammaisten lasten iltapäivähoitoa tulisi kehittää yhteistyössä vammaispalvelujen kanssa vastaamaan erilaisten lasten tarpeita, varmistaa asiakasprosessi ja hoidon saatavuuden parantaminen. Iltapäivähoito on perheille myös ennaltaehkäisevää toimintaa ja yhdenvertaisuutta toteuttavaa.

Kirjastopalvelut

Kirjastopalvelut ovat olleet osin kiinni vuoden 2020 aikana, mutta vastaavasti on etsitty aktiivisesti vaihtoehtoisia toimintatapoja toimintaan. Tässä hyviä käytäntöjä toimintatavoista:

- **Joustoasiakkuus**

Pääkaupunkiseudun kirjastot ottivat Espoon aloitteesta käyttöön joustoasiakkuuden, jossa voi antaa läheiselle mahdollisuuden hoitaa asiakkaan puolesta kaikki kirjastoasiat, jos asioiminen on vaikeaa mm. vamman tai sairauden vuoksi. Koronaepidemian aikana terveydentila, joka altistaa vakavalle koronataudille, on peruste joustoasiakkuudelle.

- **Verkkovälitteinen yhteistyö**

Koulu- ja varhaiskasvatusyhteistyön siirtäminen verkkovälitteiseksi (siton, että volyymit ovat päässeet palautumaan lähelle edeltävää tasoa)

- **Tapahtumia verkon kautta**

Kirjaston on hyvin aktiivisesti järjestänyt erilaisia tapahtumia ja toimintaa koronaturvallisesti verkon kautta: esimerkiksi muistelumatkoja ja satujen lukemista.

Liikuntapalvelut

Maaliskuusta kesäkuuhun oli kokoontumiskielto, jolloin ei ollut mitään ohjattua liikuntatoimintaa. Liikuntapalvelut toteuttivat kuitenkin monipuolisesti liikunnanohjausta mm. yhteistyöryhmiä etäliikuntana striimauksilla ja tallenteilla, Uudenmaan CP-yhdistyksen kuntosali etäohjauksena, pienryhmillä kuntosaleilla ja erityiskoululaisten iltapäivätoiminta sekä ohjaajien luontoliikunnan toimintavälinekoulutuksen Maliken kanssa yhteistyönä.

Liikuntapalvelut toivovat jatkossa entistä enemmän yhteistyötä eri toimijoiden kanssa liikuntaryhmien suunnitteluun. Henkilöstöä on koulutettu eri vammaisryhmiä edustavien henkilöiden liikuntaneuvontaan. Esteettömämpiä tiloja tarvittaisiin lisää ja on erittäin tärkeää, että vammaiset henkilöt saavat tarvittaessa henkilökohtaisen avustajan liikuntaharrastukseen. Liikuntaystäväkoulutuksia on järjestetty kahdesti vuodessa, mutta koronan vuoksi syksyn koulutus peruuntui.

8. Konsernihallinto

Työnantajapolitiikka ja työllisyyspalvelut

Vammaisasiamies on aiemmin esittänyt, että Espoon kaupunki laatii ohjelman vammaisten henkilöiden työllistymisestä vaikinaiisiin työsuhteisiin ja työharjoittelujaksoille sekä kehittää vammaispalvelujen, aikuissosiaalityön ja TE-palvelujen yhteistyötä. Molemmat esitykset ovat nyt etenemässä.

Vammaisten henkilöiden työllistymisen mahdollisuuksista Espoon kaupungille on tehty selvitys. Selvityksessä on esitetty erilaisia toimenpiteitä ja etenemispolkuja vammaisten henkilöiden työllistymisen edistämiseksi. Toimenpiteitä ollaan käynnistämässä.

Vammaispalvelujen ja työllisyyspalvelujen yhteistyö on käynnistynyt ja mm. seuraavia toimenpiteitä on toteutettu/tullaan toteuttamaan:

- Palkkatukirahaa on ollut korvamerkittynä 20 kehitysvammaisen henkilön työllistymiseen, mutta sen käyttämisessä on ollut haasteita koronan, yksilökohtaisten syiden sekä vielä kehittymässä olevan yhteistyön vuoksi.
- Vamlakselta on tilattu ja toteutettu vammaispalveluiden työhönvalmentajien sekä työllisyyspalveluiden yrityskoordinaattoreiden koulutusprosessi.
- Vammaispalveluiden sekä työllistymispalveluiden yhteisen määrärahaa tullaan kohdentamaan työntekijän palkkaamiseen autismin kirjon henkilöiden työllistymisen tukemiseksi.

Espoo on mukana Työ- ja elinkeinoministeriön työllisyyden kuntakokeilussa, jossa vahvistetaan kuntien roolia työllisyyspalvelujen järjestäjänä. On tärkeää, että vammaisten henkilöiden työllistämistä edistävät toimet etenevät ja työyhteisöjen vammaisuus-osaamista kehitetään koulutuksella.

9. Poikkihallinnolliset kehittämisohjelmat

Espoo-tarina on Espoon strategia. Sen tarkoituksena on suunnata kaupungin toimintaa entistä paremmin ja selkeämmin yhteisten tavoitteiden mukaisesti. Espoo-tarina valtuustokaudelle 2017-2021 on hyväksytty valtuustossa 11.9.2017. Poikkihallinnolliset kehitysohjelmat ovat yksi keskeinen keino Espoo-tarinan toteuttamisessa. Kehitysohjelmien avulla organisoidaan ja ohjataan kehittämistyötä Espoo-tarinan linjaamien tavoitteiden toteuttamiseksi.

Vammaisasiamies selvitti, kuinka vammaiset henkilöt on huomioitu poikkihallinnollisissa ohjelmissa.

- **Hyvinvoiva Espoo -ohjelma:** Ohjelman ohjausryhmä on käsitellyt vammaisten hyvinvointiin liittyviä asioita. Hyvinvoinnin näkökulmasta keskeisinä asioina nousivat esiin vammaisten työllisyyden edistäminen, mielen hyvinvoinnin vahvistaminen sekä osallisuuden edistäminen. Hyvinvoiva Espoo -ohjelman toimenpiteenä on luotu yhteistyön pysyväksi rakenteeksi Kumppanuusfoorumi.
- **Kestävän Espoo -ohjelma:** Ohjelman projekteissa ei ollut asioita erikseen vammaisiin henkilöihin liittyen vaan projektit kohdistuvat yleisesti asukkaiden kestävän arjen mahdollistamiseen (esim. kiertotalouden edistämiseen, uusiin liikkumispalveluihin ja liikkumisen hubien kehittämiseen, energian käyttöön ja käytön tehostamiseen). Vammaisnäkökulma todettiin tärkeäksi huomioida em. teemoissa.
- **Innostava, elinvoimainen Espoo -ohjelma:** Ohjelmakauden aikana ollut osatyökykyisten tilanne esillä ja ohjeistettu kaupungin nuorille suunnatusta keikkatyösovelluksesta vastaavia projektivastaavia, että jatkossa keikkatöitä olisi suunnattava enemmän myös osatyökykyisille. Tämä jäi toteuttamatta koronan myötä, mutta jatkunee koronan jälkeen.
- **Osallistuva Espoo -ohjelma:** Osallistuva Espoo ja Hyvinvoiva Espoo -ohjausryhmien yhteinen kokous käsitteli järjestöyhteistyötä. Todettiin, että hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen rakenteet on turvattava jatkossakin niin, että yhteistyö järjestöjen kanssa vahvistuu. Uuden Espoo-tarinan valmistelussa pyritään huolehtimaan siitä, että järjestöjen rooli ja järjestöjen kanssa tehtävän yhteistyön painoarvo näkyy tarinassa.

Vammaisten henkilöiden näkökulman tulee huomioida alusta alkaen tulevissa poikkihallinnollisissa ohjelmissa ja suunnitella ja toteuttaa suunnittelu vammaisten henkilöiden kanssa.